

انقلاب اسلامی ایران

بسیاری از صاحب نظران و پژوهشگران، معتقدند که انقلاب اسلامی ایران یکی از عوامل مهم و تاثیرگذار در پیشبرد روند بیداری و آگاهی **مسلمانان** و افزایش فعالیت‌های مؤثر اسلامی در جوامع **مسلمانان** بوده است. از این رو، مقاله حاضر می‌کوشد، به برخی از این آثار اشاره کند. برای دست یابی به این هدف، در آغاز به وجوه مشترکی که زمینه تاثیرگذاری متقابل انقلاب اسلامی و **جنبش‌های سیاسی اسلامی معاصر** را فراهم می‌آورد، اشاره شده است. این در حالی است که وجوه افتراقی نیز بین آنها وجود دارد، که آثار مثبت تاثیرگذاری متقابل را کاهش می‌دهد. پس از آن، بازتاب انقلاب اسلامی در بعد سیاسی و فرهنگی بر جنبش‌های سیاسی اسلامی معاصر مورد بررسی قرار می‌گیرد و در پایان، یک نمونه، از نمونه‌های زیادی که نشان از تاثیرپذیری انقلاب اسلامی دارد؛ یعنی **حزب الله لبنان** مورد استناد قرار می‌گیرد.

فهرست مندرجات

- ۱ - مقدمه
- ۲ - بسترهای تاثیرپذیری جنبش‌ها از انقلاب
 - ۲.۱ - ایده واحد
 - ۲.۲ - دشمن یکسان
 - ۲.۳ - آرمان مشترک
 - ۲.۴ - وحدت گرایي
 - ۲.۵ - مردم مداری
- ۳ - وجوه اختلاف انقلاب و جهان اسلام
 - ۳.۱ - تشیع امامیه
 - ۳.۲ - عرب و فارس
 - ۳.۳ - صدور انقلاب اسلامی
- ۴ - تاثیرپذیری جنبش‌های اسلامی از انقلاب
- ۵ - انعکاس سیاسی انقلاب
 - ۵.۱ - تجدید حیات اسلام
 - ۵.۲ - مبارزه با شیوه اسلام
 - ۵.۲.۱ - روش مبارزه اسلام
 - ۵.۲.۲ - کلام فتوحی شقاقی
- ۶ - تفکرات جنبش‌گران مسلمان
 - ۶.۱ - استقرار حکومت اسلامی
 - ۶.۲ - تأکید بر جمهوری اسلامی ایران
 - ۶.۳ - نظام اسلامی بر پایه امت واحد
- ۷ - روش‌های جنبش‌گران مسلمان
- ۸ - گروه‌های برخاسته از انقلاب ایران
- ۹ - جنبش‌های مخالف با انقلاب ایران
- ۱۰ - تأثیر انقلاب ایران بر جوانان
- ۱۱ - تأثیر فرهنگی انقلاب
 - ۱۱.۱ - گرایش به جهاد
 - ۱۱.۲ - مردمی بودن
 - ۱۱.۳ - رواج شعارهای انقلاب
 - ۱۱.۴ - تأکید بر جایگاه مسجد
 - ۱۱.۵ - حجاب اسلامی
 - ۱۱.۶ - تظاهرات به سبک ایران
 - ۱۱.۷ - شعارنویسی به سبک ایران
- ۱۲ - بازتاب انقلاب اسلامی ایران
- ۱۳ - نتیجه
- ۱۴ - پانویس
- ۱۵ - منبع

مقدمه

اقبال لاهوری در کتاب فلسفه خودی پیش بینی می‌کند که **تهران** در آینده فرارگاه **مسلمانان** خواهد شد.

[۱] فصلنامه راهبرد، ش ۱۲، زمستان ۱۳۷۵، ص ۸.

[۲] مشایخ فریدنی، مجدحسین، اسرار خودی و رموز بی خودی علامه شیخ مجد اقبال لاهوری، انتشارات بنیاد فرهنگ ایران، تهران، ۱۳۵۸، ص ۷۳ مقدمه. همین طور هم شد و پس از انقلاب اسلامی، **ایران** به صورت ام القرای اسلام درآمد.

[۳] لاریجانی، مجدجواد، مقولاتی در استراتژی ملی، ترجمه و نشر کتاب، تهران، ۱۳۶۹، ص ۶.

حتی ایران می‌تواند به علت موقعیت منحصر به فرد، منابع عظیم و بی پایان انرژی، ابزار فرهنگی و اعتقادی نیرومند

[۴] فصلنامه راهبرد، ش ۱۲، زمستان ۱۳۷۵، ص ۱۰.

پا را از این فراتر گذارد و به مرکز سامان دهی تمدن نوین اسلامی درآمد؛ زیرا انقلاب اسلامی ایران، در پیدایش، در کیفیت **مبارزه** و در انگیزه... از سایر انقلابها جداست،

[۵] امام خمینی، وصیت نامه سیاسی الهی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۶۸، ص ۷. و از این رو، می‌تواند در پیامدها و دستاوردها نیز، متمایز و پیشروتر از سایر انقلابها باشد و البته این ویژگیها، ریشه در دین و باورهای برخاسته از مذهب دارد. به عبارت دیگر، این انقلاب بر آمده از مذهب، به احیای دین و تجدید حیات اسلام در ایران و جهان مدد رساند که یکی از ابعاد آن، تولد و تداوم بخشی به حیات جنبش‌های سیاسی اسلامی معاصر در دو دهه اخیر است. به این دلیل، چند سؤال در این باره پیش روی ماست، از جمله:

- ۱ چرا انقلاب اسلامی ایران بر جنبش‌های سیاسی اسلامی معاصر تأثیر گذاشت؟
- ۲ انقلاب اسلامی ایران، چه تأثیراتی بر حرکت‌های سیاسی اسلامی معاصر گذاشت؟
- ۳ میزان تأثیرگذاری انقلاب اسلامی بر نهضت‌های سیاسی اسلامی چقدر است؟

این مقاله در صدد است، به این سؤالات سه گانه پاسخ گوید.

بسترهای تأثیرپذیری جنبش‌ها از انقلاب

در پاسخ به این سؤال که چرا انقلاب اسلامی ایران بر جنبش‌های سیاسی اسلامی معاصر تأثیر گذاشت؟ می‌توان به موارد مشترک فراوان موجود بین انقلاب اسلامی ایران و آن جنبش‌ها اشاره کرد. از این وجوه یا زمینه‌های مشترک که از آنها به عنوان عوامل همگرایی یا عناصر همسویی و هم‌رنگی نیز می‌توان یاد کرد، عبارتند از:

← ایده واحد

از آنجا که انقلاب اسلامی ایران، یک انقلاب شیعی است، همانند هر جنبش اسلامی دیگر، بر پایه **وحدانیت خدا** (لاله‌الله) و رسالت **پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)** (اشهد ان محمدا رسول الله) بنا شده است، **کعبه** را **قبله** آمال و آرزوهای معنوی خود می‌داند، **قرآن** را **کلام خداوند** سبحان و آن را منبعی بشریت گمراه تلقی می‌کند، و به دنیا پس از **مرگ** و قبل از آن، به **صلح**، برادری و برابری **ایمان** دارد [۶].
جنیدی، انور، اسلام و جهان معاصر، ترجمه حمید رضا آذری، انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۷۱، ص ۲۶۰-۲۵۷.
همانگونه که **امام خمینی (رحمه‌الله)** فرمود: «در کلمه **توحید** که مشترک بین همه است، در مصالح اسلامی که مشترک بین همه است، با هم توحید کلمه کنید.» [۷]
امام خمینی، صحیفه نور، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۶۱، ج ۲، ص ۳۲.

البته ویژگی کاربزمایی امام خمینی (رحمة‌الله‌علیه) و مواضع ضداستعماری وی که بیشتر مسلمانان جهان بر آن اتفاق نظر دارند را می‌توان بر تأثیر متقابل انقلاب اسلامی و **جنبش‌های اسلامی** افزود.

[۸] جعفریان، رسول، مقالات تاریخی، الهادی، قم، ۱۳۷۸، ج ۵، ص ۳۳۸.

← دشمن یکسان

انقلاب اسلامی و جنبش‌های اسلامی دارای **دشمن** مشترکند. این دشمن مشترک که همان **استکبار جهانی** به سرکردگی **آمریکا** (شیطان بزرگ) و **اسرائیل** (غده سرطانی) است، همانند **کفار قریش**، **مغولان** وحشی، **صلیبیون** مسیحی، استعمارگران اروپایی و صرپهای نژادپرست و... کیان اسلام را **تهدید** می‌کند، در حالی که انقلاب اسلامی با طرح **شعار** «نه شرقی و نه غربی» علم مبارزه علیه دشمن مشترک جهان اسلام را به دوش گرفته است. [۹]
جنیدی، انور، اسلام و جهان معاصر، ترجمه حمید رضا آذری، انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۷۱، ص ۲۶۰-۲۵۷.
امام خمینی (رحمة‌الله) در این باره فرمود: «دشمن مشترک ما که امروز اسرائیل و آمریکا و امثال اینهاست که می‌خواهند حیثیت ما را از بین ببرند، و ما را تحت **ستم** دوباره قرار بدهند، این دشمن مشترک را دفع کنید.» [۱۰]
امام خمینی، صحیفه نور، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۶۱، ج ۲، ص ۳۳.

در عرصه درونی نیز، مسلمانان دشمن مشترکی دارند، این دشمن مشترک، عقب ماندگی است و همین مساله است که تمامی کشورهای **جهان اسلام** را در سطح کشورهای جهان سوم باقی نگاه داشته است.

← آرمان مشترک

انقلاب اسلامی ایران و جنبش‌های اسلامی معاصر، خواهان برچیده شدن ظلم و فساد و اجرای قوانین اسلام و استقرار **حکومت اسلامی** در جامعه مسلمانان و به اهتزاز در آوردن پرچم لاله‌الله در سراسر جهان از طریق نفی قدرتها و تکیه بر قدرت لایزال الهی و توده‌های مردمند. به سخن امام خمینی (رحمة‌الله‌علیه)، در این مورد توجه کنید: «همه در میدان باشند، با هم باشند، ما می‌خواهیم حفظ اسلام را بکنیم، با کناره گیری نمی‌شود حفظ کرد، خیال نکنید که با کناره گیری **تکلیف** از شما سلب می‌شود.» [۱۱]
امام خمینی، صحیفه نور، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۶۱، ج ۲۰، ص ۶.

البته برخی از جنبش‌های سیاسی اسلامی، تنها خواستار عمل به **احکام اسلام** در کشورهای خود و برخی نیز در پی تشکیل یک حکومت مستقل، بدون تأکید بر شکل اسلامی **حکومت** هستند.

[۱۲] کدیور، جمیله، رویارویی انقلاب اسلامی و آمریکا، اطلاعات، تهران، ۱۳۷۳، ج ۹۹.

از این رو، می‌توان گفت **جنبش‌های اسلامی معاصر** حیات خود را مدیون انقلاب اسلامی‌اند؛ زیرا انقلاب اسلامی به اسلام و مسلمانان حیاتی تازه بخشید، آنها را از **عزالت** و **حقارت** نجات داد، بر ناتوانی **مارکسیسم**، **لیبرالیسم** و **ناسیونالیسم** در اداره و هدایت مسلمانان مهر تأیید زد و اسلام را به عنوان تنها راه حل برای زندگی سیاسی **مسلمین** مطرح ساخت. شیخ عبدالعزیز عوده، روحانی برجسته **فلسطین** گفته است: «انقلاب خمینی (رحمة‌الله)، مهمترین و جدیترین تلاش در بیدارسازی اسلامی... ملت‌های اسلام بود.»

بنابراین، موجودیت و هستی سیاسی جنبش‌های سیاسی اسلامی به انقلاب اسلامی وابسته است. این امر زمینه‌های لازم برای تأثیرپذیری جنبش‌های اسلامی از انقلاب اسلامی را فراهم آورده است.

[۱۳] کدیور، جمیله، رویارویی انقلاب اسلامی و آمریکا، اطلاعات، تهران، ۱۳۷۳، ص ۱۰۰.

[۱۴] کدیور، جمیله، رویارویی انقلاب اسلامی و آمریکا، اطلاعات، تهران، ۱۳۷۳، ص ۱۱۴.

← وحدت گرایی

تأکید انقلاب اسلامی و رهبری آن بر لزوم **وحدت** همه قشرها و همه **مذہب‌های اسلامی** در نیل به پیروزی در صحنه داخلی و خارجی، زمینه دیگر گرایش جنبش‌های سیاسی اسلامی معاصر به سوی انقلاب اسلامی است؛ چون، انقلاب اسلامی با الگوپذیری از اسلام ناب مجدی (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) هیچ تفاوتی بین مسلمانان سیاه و سفید، اروپایی و غیر اروپایی قائل نیست، بر جنبه‌های اختلاف برانگیز در بین مسلمین پای نمی‌فشارد، بلکه با ایجاد **دارالتقرب** **فرق اسلامی**، برپایی **روز قدس**، صدور فتوای امام خمینی (رحمة‌الله‌علیه) علیه **سلمان رشدی** و برگزاری **هفته وحدت** و... در جهت اتحاد مسلمانان گام برداشته است. به همین دلیل، طیف گسترده‌ای از گروه‌های غیرشیعی و حتی جنبش‌های آزادی بخش غیراسلامی، انقلاب اسلامی ایران را الگو و اسوه خود قرار داده‌اند.

[۱۵] امام خمینی، صحیفه نور، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۶۱، ج ۶، ص ۷۶۸.

بنابراین، جای شگفتی نیست که مسلمانان سنی مذهب فلسطینی به نام و یاد امام خمینی (رحمة‌الله) به عملیات شهادت طلبانه دست می‌زنند. مجیب الرحمان شامی، روزنامه نگار پاکستانی در این باره می‌گوید: «تأثیر بزرگ دیگر امام این است که گر چه ایشان یک **رهبر شیعه** بودند... با این وجود مبلغ جدایی نبودند، فریاد او برای اسلام بود.»

← مردم مداری

مردم‌گرایی انقلاب اسلامی، عاملی در گسترش انقلاب و پذیرش آن از سوی ملت‌های مسلمان بوده است. رهبری انقلاب ۱۳۵۷، بر این باور بود که باید به ملت‌ها بها داد نه به دولت‌ها.

وجوه اختلاف انقلاب و جهان اسلام

همه آنچه که بین ایران انقلابی و جهان اسلام وجود دارد، وجوه مشترک نیست. بلکه اختلافها و دشواریهایی نیز در این باره به چشم می‌خورد. از جمله:

← تشیع امامیه

نسبت شیعیان به کل مسلمانان جهان، ده درصد است. آنها بجز در ایران و سوریه، حاکم بر قدرت سیاسی نیستند، با این که در کشورهای چون عراق و بحرین و احتمالاً در لبنان، اکثریت یا شیعیان است. نوعی معارضة تاریخی بین شیعه و سنی وجود داشته و دارد. البته تضاد تسنن وهابی و نزدیکی تسنن سوری با انقلاب اسلامی بیشتر است و حتی تسنن متأثر از تصوف نیز، تضاد کمتری با شیعه دارد. سیاه صحابه در پاکستان و طالبان در افغانستان از مصادیق بارز مخالفین تشیع در جهان اسلامند. به هر روی، علی‌رغم وحدت خواهی و وحدت طلبی انقلاب ایران، تضاد اهل سنت با شیعه، بکلی از بین نرفته است. [۱۷] فصلنامه حضور، ش ۳۴، زمستان ۱۳۷۹، ص ۲۴۳.

← عرب و فارس

تعارض بین عرب و عجم، از آغاز ورود اسلام به ایران پدید آمد. بر پایه این تعارض، خلیفه دوم (عمر) سهم کمتری از بیت المال به ایرانیان مسلمان می‌داد و ایرانیان مسلمان با عنوان موالی شناخته می‌شدند که وضعیتی بین برده و آزاد بود. این تعارض، بعدها از سوی جریان‌هایی چون شعوبیه تشدید شد. عباسیان و امویان و نیز عثمانیان و صفویان، به نوعی دیگر این معارضة را دامن زدند و جنگ عراق علیه ایران به عنوان جنگ قادسیه یا مهم‌ترین جنگ بین مسلمانان و ساسانیان و در واقع بین ایرانیان و عربها توجیه می‌شد. به هر روی، آنان ایرانیان را محسوس می‌دانستند و بر این اساس، اعراب را برابر با اسلام و ایرانیان را مخالف با آن می‌دیدند. [۱۸] فصلنامه حضور، ش ۳۴، زمستان ۱۳۷۹، ص ۲۴۵.

← صدور انقلاب اسلامی

برخی از شعارها و پیام‌های انقلاب اسلامی، مثل این سخن امام (رحمه‌الله) «نهضت ما دارد توسعه پیدا می‌کند و می‌رود توی ملت‌ها...» [۱۹] امام خمینی، صحیفه نور، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۶۱، ج ۱۱، ص ۴۵. از سوی برخی به منزله قصد ایران برای مداخله در سایر کشورها و براندازی نظام‌های سیاسی آنها تلقی شد. در حالی که، یک سال بعد از سخن یاد شده، امام فرمود: «صدور با سرنیزه، صدور نیست. صدور آن وقتی است که اسلام، حقایق اسلام، اخلاق اسلامی، اخلاق انسانی، این‌ها رشد پیدا کند.» [۲۰] امام خمینی، صحیفه نور، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۶۱، ج ۱۳، ص ۲۶۲.

ایشان در جای دیگر فرمود: «معنای صدور انقلاب ما، این است که همه ملت‌ها بیدار شوند و همه دولت‌ها بیدار بشوند و خودشان را از این گرفتاریهایی که دارند... نجات بدهند.» [۲۱] امام خمینی، صحیفه نور، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۶۱، ص ۱۲۳.

در مجموع، علی‌رغم همه دشواریهایی که برای برقراری روابط ایران انقلابی و جهان اسلام و تاثیرپذیری متقابل آن دو وجود دارد، ولی وجوه مشترک آن دو، بسیار بیشتر است.

تاثیرپذیری جنبش‌های اسلامی از انقلاب

در پاسخ به این سؤال که انقلاب اسلامی ایران، چه تاثیری بر حرکت‌های سیاسی اسلامی معاصر گذاشت؟ به آثار متعدد و متنوع می‌توان اشاره کرد. برداختن به همه این آثار، از حوصله این مقاله خارج است. بنابراین، تنها به بخشی از این بازتاب، در دو قسمت سیاسی و فرهنگی اشاره می‌کنیم:

انعکاس سیاسی انقلاب

در این قسمت به پاره‌ای از بازتاب‌های سیاسی در قالب سه مقوله «انتخاب اسلام به عنوان ایدئولوژی مبارزه»، «تلاش برای دست‌یابی به حکومت اسلامی» و «نقش انقلاب اسلامی بر حیات سیاسی جنبش‌های اسلامی» می‌پردازیم:

← تجدید حیات اسلام

یکی از مهم‌ترین دستاوردهای انقلاب اسلامی ایران، تجدید حیات اسلام در جهان است. مقام معظم رهبری در این باره فرمود: «علی‌رغم گذشت بیش از یک صد و پنجاه سال از برنامه ریزی مدرن و همه‌جانبه علیه اسلام، امروز در سراسر دنیا یک حرکت عظیم اسلامی به وجود آمده است که به موجب آن، اسلام در آفریقا، آسیا و حتی در قلب اروپا، حیات جدیدی را بازیافته و مسلمانان به شخصیت و هویت واقعی خود پی برده‌اند.» [۲۲] کیهان، ۲۲/۹/۱۳۶۹، ص ۱۲.

به بیان دیگر، عمر دوره‌ای که اعتماد به نفس در میان مسلمانان، بویژه در قشر تحصیل کرده آن از بین رفته و شمار فراوانی از آنان، خواهان هضم شدن در هویت جهانی بوده و گذشته خود را به فراموشی سپرده بودند (و اگر توجهی به گذشته می‌کردند از باب تفنن و سرگرمی بود) به پایان رسید و انقلاب اسلامی آن اعتماد به نفسی که روزگاری پشتوانه تمدن بزرگ اسلامی بود، احیا و بارور کرد. [۲۳] جعفریان، رسول، مقالات تاریخی، الهادی، قم، ۱۳۷۸، ج ۵، ص ۲۳۶.

← مبارزه با شیوه اسلام

این تجدید حیات اسلام، آثار مختلفی را برای جنبش‌های اسلامی به ارمغان آورد. یکی از این آثار، انتخاب اسلام به عنوان بهترین و کاملترین شیوه مبارزه است. سخنگوی «جهاد اسلامی» فلسطین در ملاقات با امام خمینی (رحمه‌الله) در این باره گفت: «انتفاضه، بارقه‌ای از نور و بازتابی از پیروزیهای بزرگ انقلاب

شماست؛ انقلابی که بزرگترین تحول را در عصر ما به وجود آورد.» [۲۴] حسین، کره‌رودی، انتفاضه فلسطین، مولود اصول گرای اسلامی معاصر، فصلنامه علوم سیاسی، سال چهارم، ش ۱۴، تابستان ۱۳۸۰، ص ۱۹۹.

← روش مبارزه اسلام

در حالی که قبل از آن، اسلام در صحنه مبارزه علیه اسرائیل نقش چندانی نداشت.

[۲۵] کدیور، جمیله، رویارویی انقلاب اسلامی و آمریکا، اطلاعات، تهران، ۱۳۷۲، ص ۱۰۸.

چنین رویکردی به معنای کنار گذاشتن اندیشه‌های غیرمذهبی به ویژه **ناسیونالیسم**، **لیبرالیسم** و **کمونیسم** و دور ریختن اندیشه جبری بودن **سرنوشت انسان** بود که همگی در نجات ملل اسلامی از چنگال **استبداد داخلی** و خارجی ناتوان بودند. به عقیده شیخ عبدالله شامی، یکی از رهبران مبارز فلسطینی «پس از انقلاب اسلامی ایران، مردم فلسطین دریافتند که برای آزادی، به قرآن و **تفنگ** نیاز دارند.» این در حالی است که برای چند دهه، مشی حرکت‌های انقلابی، اغلب در اختیار گروه‌های مارکسیستی بود. به هر روی، انقلاب اسلامی، تأکید بر بعد سیاسی اسلام بود و از آن پس، در برخی از کشورها، سازمان‌های مخفی شکل گرفت و مبارزه مسلحانه بر پایه اسلام، ساماندهی شد.

[۲۶] جعفریان، رسول، مقالات تاریخی، الهادی، قم، ۱۳۷۸، ج ۵، ص ۲۳۷.

[۲۷] جعفریان، رسول، مقالات تاریخی، الهادی، قم، ۱۳۷۸، ج ۵، ص ۲۴۷.

روی آوردن به مبارزه بر اساس اسلام، تنها نتیجه تجدید حیات اسلام که آن را برخی اصول‌گرایان یا **بنیادگرایی اسلامی** می‌نامند، نیست. بلکه در گرایش جدید (اسلام؛ تنها راه حل)، برداشت نوین و تازه‌ای از اسلام صورت گرفت که در آن مسلمین به ایستادگی، **مقاومت** پافشاری برای نیل به حقوق خویش تشویق شده‌اند. روزگاری این کار، از سوی **حسن‌البناء** و **سیدقطب** در **جنبش اخوان المسلمین** انجام می‌شد، ولی انقلاب اسلامی، اسلام انقلابی را به صورت جدیتر درآورد و مطرح ساخت. البته این ستیزه‌جویی انقلابی، تنها به معنای روی آوردن به **اسلحه** نخواهد بود؛ چون در آن شیوه‌های مسالمت‌آمیز، مشابه آنچه

حزب اسلام‌گرای رفاه در **ترکیه** برگزید نیز، دیده می‌شود.

[۲۸] جعفریان، رسول، مقالات تاریخی، الهادی، قم، ۱۳۷۸، ج ۵، ص ۲۳۷.

[۲۹] جعفریان، رسول، مقالات تاریخی، الهادی، قم، ۱۳۷۸، ج ۵، ص ۲۴۷.

نظام اسلامی که پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران شکل گرفت، به صورت **بهترین الگو** و مهمترین خواسته سیاسی مبارزان مسلمان درآمد. یکی از رهبران **مجلس اعلای انقلاب اسلامی عراق** در این باره گفت: «ما در آن موقع می‌گفتیم، اسلام در ایران پیروز شده است، و به زودی به دنبال آن در عراق نیز پیروز خواهد شد. بنابراین، باید از آن درس بگیریم و آن را **سرمشق** خود قرار دهیم.»

[۳۰] جمشیدی، محمدحسین، ارتباط متقابل انقلاب اسلامی ایران و جنبش شیعیان عراق، مجموعه مقالات انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن، نهاد نمایندگی رهبری در دانشگاه‌ها، قم، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۳۹۴-۳۹۱.

← کلام فتحی شفاقی

یا **فتحی شفاقی**، دبیر کل **شهید** جنبش جهاد اسلامی فلسطین می‌نویسد:

«بلافاصله پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران، نخستین مرکز جهاد اسلامی فلسطین در نوار غزه فعال شد. ظهور امام خمینی (رحمه‌الله) بر روی روشنفکران فلسطینی مؤثر واقع شد و سبب گردید که آنها در جستجوی راه‌هایی برای اعمال تعلیمات امام خمینی (رحمه‌الله) در صحنه فلسطین برآیند.» [۳۱] انور ابوطه، تأثیر امام خمینی (رحمه‌الله) و انقلاب اسلامی در اندیشه و عملکرد جنبش جهاد اسلامی، ترجمه مهدی سرحدی، فصلنامه حضور، ش ۳۳، پاییز ۱۳۷۹، ص ۹۸۸.

به بیان دیگر، انقلاب اسلامی، حدود ۵/۱ میلیارد مسلمان را بر انگیزته و آنان را برای تشکیل حکومت الله در **کره زمین** به حرکت درآورد. [۳۲] جمهوری اسلامی، ۴/۱۱/۱۳۷۱، ص ۸.

این رویکرد، در اساسنامه، گفتار و عمل سیاسی جنبش‌های اسلامی معاصر به شکل‌های مختلفی مشاهده می‌شود.

تفکرات جنبش‌گران مسلمان

علاقه جنبش‌گران مسلمان به ایجاد حکومت اسلامی به سه صورت ابراز شده است:

← استقرار حکومت اسلامی

برخی از گروه‌های اسلامی در جهان تسنن و تشیع به صورت آشکار هراسی از مخالفت با دولت‌های نامشروع ندارند و به احادیثی که اطاعت از **حاکم اسلامی** را در هر شرایط لازم دانسته، چندان توجهی نمی‌کنند، بلکه خواهان استقرار حکومت اسلامی و یا نظام مصطفی (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) در کشورشان شده‌اند، و آن را برخی از گروه‌ها در اساس نامه (مانند مجلس اعلای انقلاب عراق) و یا در اعلامیه‌های خود (مانند **حزب الدعوة**) و... مطرح کرده‌اند. البته برخی از جنبش‌های اسلامی (مانند **کشمیر** و افغانستان) دست‌یابی به استقلال سیاسی را اولین هدف خود، قبل از تأسیس حکومت اسلامی قرار داده‌اند. [۳۳] دستاوردهای عظیم انقلاب شکوهمند اسلامی ایران در گستره جهان، سازمان ارتباطات فرهنگی، تهران، ج ۲، ص ۴۸۳.

← تأکید بر جمهوری اسلامی ایران

بعضی از گروه‌های اسلامی دیگر با طرح لزوم اجرای **شریعت اسلامی** (مانند **نهضت جمعیت ارشاد اسلامی مصر**) و یا با ترجمه کتاب حکومت اسلامی امام خمینی (رحمة‌الله‌علیه) (مانند **اليسار الاسلامی مصر**) و یا با تأکید بر جمهوری اسلامی ایران به عنوان تنها راه حل (مانند **جبهه نجات اسلامی الجزایر**) [۳۴] جمعی از نویسندگان، انقلاب اسلامی.

[۳۵] چرایی و چگونگی رخداد آن، نهاد نمایندگی رهبری در دانشگاه‌ها، قم، ۱۳۷۸، ص ۲۱۲.

و... علاقه مندی خود را برای برپا کردن یک حکومت اسلامی ابراز کرده‌اند. آیت‌الله **مجدباقر صدر** هم قبل از شروع جنگ تحمیلی در تلاش بود، **رژیم عراق** را سرنگون و یک حکومت اسلامی به شیوه حکومت ایران؛ یعنی جمهوری اسلامی برپایه **ولایت فقیه** به وجود آورد. در قیام ۱۳۷۰/۱۹۹۱ م. **شیعیان عراق**، میل به تأسیس حکومت اسلامی در رادیو صدا انقلاب عراق به گوش می‌رسید.

[۳۶] جمشیدی، محمدحسین، ارتباط متقابل انقلاب اسلامی ایران و جنبش شیعیان عراق، مجموعه مقالات انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن، نهاد نمایندگی رهبری در دانشگاه‌ها، قم، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۳۹۴-۳۹۱.

← نظام اسلامی بر پایه امت واحد

برخی از حرکت‌های دیگر اسلامی، خویش را از دایره تنگ ناسیونالیسم خارج کرده و خواهان برپایی یک نظام اسلامی برپایه امت واحد مسلمان از **خلیج فارس** تا اقیانوس اطلس شده‌اند. (مانند رابط الدعوة الاسلامیه در الجزایر) و یا این که بر اساس اصل ولایت فقیه و قبول آن، از رهبری انقلاب اسلامی ایران پیروی می‌کنند. این گروه‌ها خود، دوگونه‌اند: دسته‌ای که از لحاظ عقیدتی و مذهبی خود را **مقلد** رهبری انقلاب اسلامی ایران می‌دانند (مانند **جنبش امل** در لبنان) و دسته‌ای که هم از لحاظ سیاسی و هم مذهبی از رهبری انقلاب اسلامی ایران **تبعیت** می‌کنند (مانند **جنبش حزب الله لبنان**).

روش‌های جنبش‌گران مسلمان

گروه‌ها و سازمان‌های اسلامی مذکور، برای نیل به یک نظام مبتنی بر اسلام، شیوه و روش‌های مختلفی را در پیش گرفته‌اند. برخی تنها از طریق اقدام قهرآمیز و مسلحانه (مانند **حزب الله حجاز**) و (**جنبش آزادی‌بخش بحرین**) در صدد نابودکردن رژیم حاکم هستند. در نقطه مقابل، گروه‌هایی قرار دارند که شرایط فعلی را برای دست زدن به اقدامات مسلحانه مساعد نمی‌دانند و با توسل به شیوه‌های مسالمت آمیز از قبیل شرکت در انتخابات پارلمانی در پی تغییر نظام موجود هستند (مانند حزب اسلام گرای راه). اما گروه‌های دیگری هم وجود دارند که به هر دو روش پایبندند، جنبش حزب الله نمونه‌ای از این گروه است که در مصاف با **اسرائیل** و حکومت مارونی لبنان و به منظور استقرار **حکومت اسلامی** به دو روش متمایز و در عین حال مکمل هم؛ یعنی جنگ با اسرائیل و شرکت در انتخابات مجلس روی آورده است.

[۳۸] دستاوردهای عظیم انقلاب شکوهمند اسلامی ایران در گستره جهان، سازمان ارتباطات فرهنگی، تهران، ج ۲، ص ۴۸۳.

گروه‌های برخاسته از انقلاب ایران

برخی از گروه‌های اسلامی سیاسی، تولد و موجودیت خود را مدیون انقلاب اسلامی‌اند. این گروه‌ها خود بر دو دسته‌اند: دسته‌ای که از یک جنبش اسلامی غیرفعال پیشین منشعب شده‌اند (مانند **امل اسلامی از جنبش امل** و **جنبش جهاد اسلامی از اخوان المسلمین فلسطین**؛ در واقع بلافاصله پس از پیروزی انقلاب اسلامی، نخستین مرکز جهاد اسلامی فلسطین در نوار پدید آمد).

[۳۹] کدیور، جمیله، رویارویی انقلاب اسلامی و آمریکا، اطلاعات، تهران، ۱۳۷۲، ص ۱۰۸.

[۴۰] فتحی شفاقی، انتفاضه و طرح اسلامی معاصر، هدی، تهران، ۱۳۷۱، ص ۸۸-۸۷.

و دسته‌ای که وابسته به جنبشی و گروهی نبوده‌اند، بلکه موجود و پدیدهای جدیدند. (مانند **نهضت اجرای فقه جعفری پاکستان**) اگر چه دسته اخیر بیش از دسته نخست، مدافع و متأثر از انقلاب اسلامی است، اما همه این گروه‌ها در دفاع از انقلاب اسلامی ایران، پیروی از رهبری آن و نیز الگو قراردادن آن اشتراک نظر دارند.

بعضی دیگر از گروه‌ها و جنبش‌های سیاسی اسلامی به تأثیر از تجدید حیات اسلام که از ثمرات انقلاب اسلامی ایران در **قرن اخیر** است، از حالت رکود، رخوت و انفعال خارج شده‌اند و با نیرو و سازماندهی جدیدی، به مبارزه نظامی و سیاسی علیه حکومت و دولت‌های حاکم پرداخته‌اند؛ مثلاً حرکت اسلامی در دانشگاه‌های النجاف، بیزیت، غزه، **بیت المقدس و الخلیل**، به نحو چشمگیری پس از انقلاب اسلامی گسترش و توسعه یافت

[۴۱] فتحی شفاقی، انتفاضه و طرح اسلامی معاصر، هدی، تهران، ۱۳۷۱، ص ۱۱۴.

و یا فعالیت گروه جامعه المسلمین که حضوری محدود در نوار غزه داشت، در پی انقلاب اسلامی ایران و نیز به دنبال احکام صادره از سوی دادگاه نظامی رامله علیه اعضای آن، افزایش پیدا کرد.

[۴۲] خسروشاهی، هادی، حرکت‌های اسلامی در فلسطین، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، ۱۳۷۰، ص ۱۴۳.

بخشی از این گروه‌ها، تنها به افزایش حجم فعالیت‌های خود اقدام کرده‌اند و در روند مبارزه به شیوه‌های مسالمت آمیز توجه دارند. بخشی دیگر بر شدت و حجم تلاش‌های ضد دولتی خود افزوده‌اند و با تکیه بر روش‌های مسلحانه در صدد نابودی رژیم‌های حاکم هستند. **سازمان انقلاب اسلامی جزیره العرب** از گروه نخست و **جبهه اسلامی سوریه** از گروه دوم محسوب می‌شوند.

جنبش‌های مخالف با انقلاب ایران

انقلاب اسلامی ایران در تحرک سیاسی آن دسته از جنبش‌های به ظاهر اسلامی که هیچ گونه و یا کمترین علقه‌ای به انقلاب اسلامی ندارند هم، به شکل دیگری مؤثر بوده است. این گروه‌ها که با تولد انقلاب اسلامی و به منظور مقابله با آن متولد شده و یا گسترش یافته‌اند، با کمک دولت‌ها و اشخاص مخالف انقلاب اسلامی و بویژه با پشتیبانی و حمایت مالی دولت‌هایی چون دولت پادشاهی **عربستان سعودی** شکل گرفته‌اند. **وهابیت در پاکستان**، «**ساف**» در فلسطین اشغالی و **سازمان پیکار اسلامی در عراق**، نمونه‌هایی از این گروه‌ها به شمار می‌روند. به همین جهت، بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، صف اسلام سازشکار (**اسلام آمریکایی**) از صف اسلام ناب مجدی (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) کاملاً جدا شده است. از این رو، کشورهای عربی مسلمان برای جلوگیری از ظهور قیام مردمی متأثر از انقلاب اسلامی، تلاش زیادی را برای بهبود بخشیدن به وضع اقتصادی و تظاهر به اسلام آغاز کرده‌اند.

[۴۳] کدیور، جمیله، رویارویی انقلاب اسلامی و آمریکا، اطلاعات، تهران، ۱۳۷۲، ص ۱۰۸.

[۴۴] جعفریان، رسول، مقالات تاریخی، الهادی، قم، ۱۳۷۸، ج ۵، ص ۲۴۷.

تأثیر انقلاب ایران بر جوانان

انقلاب اسلامی، نقشی را که **علما** می‌توانند در **جهاد** در راه خدا، بر عهده بگیرند، بخوبی نشان داده است. همانند انقلاب اسلامی، علمایی که در خارج از **ایران** به سر می‌برند و از فعالیت‌های نهضت اسلامی در مناطق خویش حمایت کرده‌اند، احترام بیشتری کسب نموده‌اند. اکنون جوانان انقلابی برای گرفتن رهنمود، به سوی علما روک آورده‌اند. به علاوه، با علاقه مند شدن روز افزون جوانان انقلابی جهت فراگیری علم به طریق سنتی اسلامی، جوان‌های نسل جدیدی از علمای آینده که انقلابی تر خواهند بود، بتدریج پدیدار گردیده است.

به هر روی، در بیشتر **کشورهای اسلامی**، دانشجویان و جوانان به عنوان سربازان انقلاب محسوب می‌شوند. **شاه ایران**، قبل از مرگ اعتراف کرد که یکی از بزرگترین اشتباهاتش این بود که اجازه داد، دانشجویان جوان به انقلاب بپیوندند، و این حرکتی است که الان به تأثیر از انقلاب اسلامی، در خارج از ایران پدید آمده و حکام قادر به جلوگیری از آن نیستند. در واقع، امروزه دانشگاه‌ها و مدارس عالی در سرتاسر **جهان اسلام**، مرکز فعالیت‌های نهضت اسلامی است.

[۴۵] درگاهی، علی عمران، انقلاب اسلامی و بیداری اسلامی در جهان، نیروی مقاومت بسیج، تهران، ۱۳۸۱، ص ۱۵.

تأثیر فرهنگی انقلاب

امور فرهنگی از آن جهت مهم هستند که پایه و اساس امور سیاسی و حرکت‌های سیاسی را فراهم می‌آورند. به دیگر سخن، امور فرهنگی زمینه ساز امور سیاسی‌اند؛ به همین دلیل، رنگ و بوی سیاسی به خود می‌گیرند و در مقوله سیاسی، شایستگی مطرح شدن را می‌یابند. از این رو، در این بخش، صرفاً چند مقوله فرهنگی بازگشت به ارزش‌های مبارزه اسلامی، پیروی شعائر و شعارهای انقلابی ایران و... را مطرح می‌کنیم. البته ذکر این چند مورد به معنای آن نیست که سایر امور فرهنگی بی اهمیت است.

← گرایش به جهاد

انقلاب اسلامی ایران ارزش‌های فرهنگی نوینی را در مبارزه سیاسی جنبش‌های اسلامی مطرح کرد. یکی از این ارزش‌ها، گرایش به جهاد است. جنبش‌های اسلامی پس از انقلاب اسلامی ایران، جهاد، **شهادت** و **ایثار** جان را به عنوان اصول اساسی پذیرفته‌اند.

انقلاب اسلامی ایران ارزش‌های فرهنگی نوینی را در مبارزه سیاسی جنبش‌های اسلامی مطرح کرد. یکی از این ارزش‌ها، گرایش به جهاد است. جنبش‌های اسلامی پس از انقلاب اسلامی ایران، جهاد، شهادت و ایثار جان را به عنوان اصول اساسی پذیرفته‌اند. به بیان دیگر، اصولی چون جهاد، شهادت و فداکاری که سمبل **حرکت‌های انقلابی شیعیان** و شعار انقلاب اسلامی بود، به عنوان اصول اساسی مبارزه پذیرفته و به صورت تکلیف و فریضه دینی جلوه گر شد.

سخنگوی جنبش جهاد اسلامی فلسطین در دیدار با امام (رحمه‌الله) و در خطاب به ایشان گفت: «با ظهور انقلاب شما، ملت مسلمان و بزرگ ما فهمید که راهش، راه جهاد و مبارزه است.»

شیخ اسعد تمیمی یکی از رهبران فلسطینی در این باره گفت: «تا زمان انقلاب ایران، اسلام از عرصه نبرد غایب بود، حتی در عرصه واژگان؛ مثلاً به جای جهاد از کلماتی چون **نضال** و **کفاح** استفاده می‌شد.»

[۴۶] حسین، کره‌رودی، انتفاضه فلسطین، مولود اصول گرای اسلامی معاصر، فصلنامه علوم سیاسی، سال چهارم، ش ۱۴، تابستان ۱۳۸۰، ص ۱۹۹.

البته جنبش‌های سیاسی اسلامی معاصر، این کلمات را به شکل‌های مختلفی چون عملیات شهادت طلبانه (مثل فلسطین) و یا مبارزه مسلحانه و جنگ (مانند افغانستان) به کار گرفته‌اند.

[۴۷] جعفریان، رسول، مقالات تاریخی، الهادی، قم، ۱۳۷۸، ج ۵، ص ۲۴۷.

← مردمی بودن

مردمی بودن که یکی از ویژگی‌های انقلاب اسلامی ایران است، در جنبش‌های سیاسی اسلامی راه یافته است. به عبارت دیگر، این جنبش‌ها دریافته‌اند که اسلام توانایی بسیج توده‌های مردم را دارد. بر این اساس، آنها از اتکا به قشر روشن فکر به سوی اتکا به **مردم** گرایش یافته‌اند و در نتیجه پایگاه مردمی خود را گسترش داده‌اند؛ مثلاً هسته اصلی مبارزه در فلسطین را **روحانیون**، دانشجویان، جوانان و نوجوانان تشکیل می‌دهند. به هر روی، پس از انقلاب اسلامی ایران، جنبش‌ها مبارزات خود را به صورت مردمی پی می‌گیرند. به عقیده دکتر حسن الترابی رهبر **جبهه اسلامی سودان**، انقلاب اسلامی، اندیشه کار مردمی و استفاده از توده‌های مردم را به عنوان هدیه‌ای گران بها، به تجارب دعوت اسلامی در جهان اسلام عطا کرد. گرایش به اندیشه کار مردمی، جنبش‌های اسلامی را به سوی وحدت طلبی مذهبی و قومی سوق داد؛ به عنوان مثال، یکی از مواد بیانیه شش ماده‌ای مجلس اعلاای انقلاب اسلامی عراق، بر **وحدت اسلامی** تکیه دارد. در مجموع، این امر، جنبش‌های اسلامی سیاسی را از اختلاف و **تفرقه** دور ساخته و آنها را از تشکیلات قویتر، امکانات وسیعتر، حمایت گسترده تر و پایداری بیشتر برخوردار ساخت.

[۴۸] حسین، کره‌رودی، انتفاضه فلسطین، مولود اصول گرای اسلامی معاصر، فصلنامه علوم سیاسی، سال چهارم، ش ۱۴، تابستان ۱۳۸۰، ص ۲۰۵.

← رواج شعارهای انقلاب

شکل دیگر تأثیرات انقلاب اسلامی ایران بر جنبش‌های سیاسی اسلامی معاصر، به تقلید شعارهای انقلاب اسلامی از سوی جنبش گران مسلمان بر می‌گردد؛ مثلاً، در سال ۱۳۵۸، شیعیان احساء در عربستان سعودی، برای نخستین بار مراسم **زیارت عاشورا** را در ملا عام بر پا کردند.

[۴۹] مبارزان راه خدا، ترجمه علی اندیشه، قوس، تهران، ۱۳۷۳، ص ۱۱۵-۱۱۰.

شعار مردم مسلمان معترض ترکیه، قبل از کودتای ۱۳۵۹ آن کشور، استقلال، آزادی و **جمهوری اسلامی** بود. شهروندان کابل برفراز بام منازل خود فریاد الله اکبر سر می‌دادند، در پلاکاردهای مسلمانان **مصر** شعار لاشرفیه و لاغریبه دیده شده است. مردم **کشمیر** در راهپیمایی دویست هزار نفری ۱۳۶۹ شعار الله اکبر و خمینی رهبر را مطرح کردند. جهاد اسلامی فلسطین بر آن است که فلسطینی‌ها همان شعارهایی را سر می‌دهند که انقلاب اسلامی منادی آن بود. آنها فریاد می‌زنند: لااله الاالله، الله اکبر، پیروزی از آن اسلام است. در واقع، آنها شعارهای **قوم گرای** و الحادی را به یک سو انداختند و شعارهای انقلاب اسلامی را برگزیدند. در سالهای ۱۳۶۹ تا ۱۳۷۹ در خیابانهای کبک تاون آفریقای جنوبی ندای الله اکبر، بسیار شنیده شد. این، یادآور و مؤید این کلام رهبری انقلاب است که فریاد الله اکبر مردم **الجزایر** بر پشت بامها درس گرفته از ملت انقلابی ایران است.

[۵۰] جمشیدی، مجدحسین، ارتباط متقابل انقلاب اسلامی ایران و جنبش شیعیان عراق، مجموعه مقالات انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن، نهاد نمایندگی رهبری در دانشگاه‌ها، قم، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۳۹۴-۳۹۱.

[۵۱] حسین، کره‌رودی، انتفاضه فلسطین، مولود اصول گرای اسلامی معاصر، فصلنامه علوم سیاسی، سال چهارم، ش ۱۴، تابستان ۱۳۸۰، ص ۲۰۵.

[۵۲] جمهوری اسلامی ۱۳۷۶/۳، ص ۸.

← تأکید بر جایگاه مسجد

جنبش سیاسی اسلامی معاصر به تأثیر از انقلاب اسلامی ایران از **مسجد** سرچشمه می‌گیرد و به مسجد و اماکن مقدسه ختم می‌شود. حتی دانشجویان انقلابی، حرکت‌های ضد دولتی خود را از مسجد دانشگاه‌ها سامان می‌دهند. بدینسان، مساجد رونق تازه‌ای یافته‌اند و مرتب بر ساخت مساجد تازه افزوده می‌گردد؛ به عنوان مثال، تعداد مساجد ساخته شده در فلسطین طی سالهای ۱۳۷۸ و ۱۳۷۹ سه برابر سالهای قبل از آن بود. همچنین برنامه‌های مساجد افزایش یافته، گفتگوهای سیاسی در مساجد زیاد شده، گرایش به مسجد و نمازهای **جمعه** و **جماعت** فزونی گرفته و مساجد بیش از گذشته به مرکز مخالفت‌های ضد دولتی تبدیل گردیده است. هسته‌های اصلی مبارزه از درون مساجد و با فکر و اندیشه اسلامی شروع و گسترش یافت و مبارزات به شکلی مردمی و همه جانبه درآمد. به همین دلیل، دومین مرحله انتفاضه که در ماه‌های پایانی ۱۳۷۹ شکل گرفت، به **انتفاضه الاقصی** معروف است، قبل از آن نیز، به **انتفاضه**، انقلاب مساجد می‌گفتند. شاید به این علت، **امام جماعت مسجد الاقصی** می‌گوید مسجد به صورت منبع الهام، ثبات و پیوستگی مبارزان فلسطینی علیه اشغال گران درآمده است.

[۵۳] جمشیدی، مجدحسین، ارتباط متقابل انقلاب اسلامی ایران و جنبش شیعیان عراق، مجموعه مقالات انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن، نهاد نمایندگی رهبری در دانشگاه‌ها، قم، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۳۹۴-۳۹۱.

[۵۴] حسینی، مهدی، فلسطین و صهیونیسم، مرکز تحقیقات اسلامی سپاه، قم، ۱۳۷۶، ص ۸۱.

← حجاب اسلامی

از دیگر مظاهر انقلاب اسلامی ایران که در پیروان جنبش‌های سیاسی اسلامی معاصر دیده می‌شود، **حجاب** است. با پیروزی انقلاب اسلامی، گرایش به **حجاب اسلامی** در اقصی نقاط جهان اسلام فزونی گرفت. حتی در برخی از کشورهای اسلامی چون لبنان و الجزایر، **چادر** که **سمبل** حجاب ایرانی است، مورد استفاده قرار گرفت. در ترکیه، علی رغم مخالفت‌های دولتی، رعایت حجاب رو به گسترش است. زنان فلسطینی گرایش بیشتری به حجاب پیدا کرده‌اند، در کنار آن، گرایش به نماز بیشتر شده، انتشار مجلات و نشریات اسلامی افزایش یافته و مشروبات فحشها و مراکز **فساد** و **فحشا** مورد حملات زیادی قرار می‌گیرند. حجاب اسلامی، حتی تا دل اروپا هم نفوذ کرده است، به گونه‌ای که گرایش به حجاب در مدارس فرانسه و مخالفت مکرر دولت این کشور با حجاب، پدیده‌ای به نام جنگ روسری را پدید آورده

[۵۵] دستاوردهای عظیم انقلاب شکوهمند اسلامی ایران در گستره جهان، سازمان ارتباطات فرهنگی، تهران، ج ۲، ص ۴۸۲.

و اینک، به منبع استفاده از حجاب در مدارس و ادارات عمومی و دولتی فرانسه انجامید.

[۵۶] فضل الله، سید مجدحسین، منع استفاده از حجاب در مدارس و ادارات عمومی فرانسه، ترجمه مجد جمعه امینی، نگاه حوزه، ش ۱۲۲، ۱۳۸۲/۱۲/۲، ص ۱۲.

← تظاهرات به سبک ایران

یکی دیگر از آثار فرهنگی انقلاب اسلامی ایران بر حرکت‌های اسلامی و سیاسی معاصر، تظاهرات به سبک ایران است که در برخی از کشورهای اسلامی اتفاق افتاد؛ مثلاً، مردم شهرهای عراق، چون **نجف** و **کربلا** در تأیید انقلاب اسلامی ایران و به تاسی از آن، در روز ۲۳ بهمن ۱۳۵۷، تظاهراتی شبیه به ایران برپا نمودند. در پی آن، تظاهراتی به شکل ایران در شهرهای **کازمین**، **الثوره**، **بغداد** و دیاله به رهبری آیت‌الله **مجد باقر صدر** برقرار شد. حتی در آغاز انتفاضه جدید مردم عراق؛ یعنی در ۱۳۷۰، آنها همانند تظاهرات کنندگان ایرانی مخالف شاه در سالهای ۱۳۵۶ و ۱۳۵۷، شهر حلبچه را به خمینی شهر نامگذاری کردند و کنترل شهرها را به دست گرفتند. شیعیان عربستان سعودی اندکی پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، در شهرهای **قطیف**، **صفا**، **اباقیق**، **خنجی** و **شبهات** دست به تظاهرات زدند. تظاهرات مشابهی در سال ۱۳۵۷ در شهرهای **قونیه**، **بوزکات** و **کوجائیلی** ترکیه صورت گرفت. این روند، کم و بیش در سالهای بعد نیز

← **شعارنویسی به سبک ایران**

شعارنویسی به شیوه مبارزان انقلابی ایران مورد توجه جنبش گران مسلمان است. به عنوان مثال، مردم مصر در مخالفت با رژیم مبارک، شعارهای لاله الاالله، مجد رسول الله (صلی الله علیه و آله وسلم) و آیات قرآن را بر روی شیشه اتومبیل می نویسند. در نجف، شعارهایی از قبیل «بله به اسلام» و «نه به عفل» بر روی دیوارها نوشته می شد. در انتفاضة ۱۵ شعبان ۱۳۷۰ عراق، شعار «النجدی یا ایران» به چشم می خورد. علاوه بر آن، اعلامیه ها، سخنرانیها و پوسترها به شکل مشابه آنچه در ایران اتفاق افتاد، در کشورهای اسلامی چاپ و انتشار می یابد. هنوز در منطقه شیعه نشین بیروت؛ یعنی ضاحیه، شعارهای انقلاب اسلامی و تصاویر رهبری آن وجود دارد.

[۵۸] جمشیدی، محمدحسین، ارتباط متقابل انقلاب اسلامی ایران و جنبش شیعیان عراق، مجموعه مقالات انقلاب اسلامی و ریشه های آن، نهاد نمایندگی رهبری در دانشگاه ها، قم، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۳۹۴-۳۹۱.

[۵۹] جعفریان، رسول، مقالات تاریخی، الهادی، قم، ۱۳۷۸، ج ۵، ص ۲۴۷.

بازتاب انقلاب اسلامی ایران

بهترین پاسخ به این پرسش که انقلاب اسلامی به چه میزان بر جنبش های اسلامی معاصر تاثیر گذاشته است؟ معرفی و توصیف مصادیق است. البته مصادیق متعددی، اما برخی از آنها دارای برجستگی بیشتری هستند. در این مورد، لبنان و «حزب الله» برجسته ترین نمونه است. به بیان دیگر، حزب الله لبنان، هم در اندیشه و ایدئولوژی تحت تاثیر انقلاب اسلامی شکل گرفت و هم، به طور سازمانی و معنوی مورد حمایت جمهوری اسلامی ایران است.

[۶۰] رنجبر، مقصود، حزب الله لبنان، تصویری دیگر از انقلاب اسلامی، نگاه حوزه، ش ۱۲۱، ۱۸/۱۱/۱۳۸۲، ص ۵.

بین ایرانیان و لبنانی ها، علقه های فراوانی چون پیوندهای تاریخی علما و مردم **جبل عامل** با ایران دوران صفویه، فعالیتهای سیاسی، فرهنگی و اقتصادی روحانی بلندآوازه ایرانی، **امام موسی صدر** به عنوان رهبر شیعیان لبنان، تشکیلات بر جای مانده از او؛ یعنی جنبش امل، حضور شیعیان بسیار در لبنان، وجود دشمن مشترک (اسرائیل)، حمله اسرائیل به جنوب لبنان، کمکهای انسان دوستانه جمهوری اسلامی ایران به محرومان لبنانی، مهاجرت و سکونت دائم تعدادی از اتباع لبنان در ایران و... وجود دارد. این پیوندها باعث شده است که انقلاب اسلامی ایران بیش از هر جا در لبنان مؤثر باشد. این تاثیر در زمینه های متعددی مشاهده می شود؛ در زمینه فرهنگی، تعداد زیادی از تصاویر بزرگ امام خمینی (رحمة الله علیه) و مقام معظم رهبری در نقاط مختلف لبنان به چشم می خورد. بر روی دیوارهای آن عکس شهدایی دیده می شود که جان خود را در راه مبارزه علیه آمریکا و رژیم صهیونیستی (دشمن شماره یک ایران) از دست داده اند. مردان با ظواهر اسلامی در خیابانها در رفت و آمد هستند. زنان ملیس به حجاب اسلامی اند و در اجتماعات عمومی، جایگاه زنان از مردان جداست و مردم لبنان از ایران به عنوان یک دولت انقلابی و اسلامی حمایت می کنند.

[۶۱] دستاوردهای عظیم انقلاب شکوهمند اسلامی ایران در گستره جهان، سازمان ارتباطات فرهنگی، تهران، ج ۲، ص ۴۸۲.

حزب لبنان، حزب الله بیش از هر گروه سیاسی اسلامی دیگر، تحت تاثیر انقلاب اسلامی ایران قرار دارد. علاوه بر زمینه های مشترک موجود بین ایران و لبنان، انگیزه های دیگری موجب چنین تاثیر شگرف شده است. این انگیزه ها را می توان در پذیرش رهبری انقلاب اسلامی به عنوان رهبر دینی و سیاسی از سوی حزب الله و حمایت های ایران از حزب الله خلاصه کرد. همچنین حزب الله از لحاظ اقتصادی و اجتماعی با اعطای کمک های تحصیلی به مستضعفان، توزیع داروی رایگان بین بیماران، تقسیم آب بین نیازمندان، ارائه خدمات درمانی به محرومان (البته در پرتو حمایت ایران) بشدت فعال است. در عین حال از لحاظ نظامی از **اسلحه و جنگ** جدا نیست. بلکه بر پایه اصل جهاد همواره آماده پاسخگویی به حمله احتمالی دشمن صهیونیستی است و در این باره، اعضای حزب الله لبنان براساس شعار اسلامی امام خمینی (رحمة الله)؛ یعنی **اسرائیل باید از بین برود، قسم** یاد کرده اند که جنگ با اسرائیل را تا آخرین لحظه ادامه دهند. اساس مبارزه **حزب الله لبنان** با اسرائیل، چه در خاک لبنان و چه در درون فلسطین، از طریق نیروهای انتفاضة، بر عملیات شهادت طلبانه استوار است و رهبر حزب الله همانند امام خمینی (رحمة الله) نسبت به مؤثر بودن این مبارزات در درون رژیم صهیونیستی بسیار خوش بین بوده و معتقد است که تداوم این مبارزات می تواند در آینده، رژیم اشغالگر قدس را از لحاظ امنیتی دچار مشکل و سرانجام سقوط کنند.

[۶۲] رنجبر، مقصود، حزب الله لبنان، تصویری دیگر از انقلاب اسلامی، نگاه حوزه، ش ۱۲۱، ۱۸/۱۱/۱۳۸۲، ص ۵.

در بعد فرهنگی، حزب الله شعارهایی را از انقلاب اسلامی به **عاریت** گرفته و سمبل های انقلاب اسلامی را سمبل خود می داند. پیروزی حزب الله در دو دهه از فعالیتش علیه اسرائیل در مقایسه با فعالیت ۴۰ و ۵۰ ساله «ساف»، نشان از سودمندی استفاده از شعارهای اسلامی و جهاد مقدس علیه اشغالگران و عدم اتکا به کشورهای دیگر در مبارزه ضد اسرائیلی دارد.

[۶۳] رنجبر، مقصود، حزب الله لبنان، تصویری دیگر از انقلاب اسلامی، نگاه حوزه، ش ۱۲۱، ۱۸/۱۱/۱۳۸۲، ص ۵.

حزب الله لبنان در بعد سیاسی هم، بشدت از انقلاب اسلامی ایران الگو گرفته و برخلاف جنبش امل، رهبری انقلاب ایران را در دو بعد سیاسی و مذهبی و بر پایه اصل **ولایت مطلقه فقیه** پذیرفته است. به همین جهت از مواضع منطقه ای و جهانی جمهوری اسلامی ایران حمایت به عمل می آورد، و در پی تاسیس حکومت اسلامی مشابه جمهوری اسلامی در لبنان هستند. حسین موسوی رهبر جنبش امل اسلامی در این باره می گوید: «ما به جهان اعلام می کنیم که جمهوری اسلامی مادر ماست. دین ما، ملکه ما، خون ما و شریان حیات ماست.»

[۶۴] کدیور، جمیله، رویارویی انقلاب اسلامی و آمریکا، اطلاعات، تهران، ۱۳۷۳، ص ۱۰۸.

[۶۵] جعفریان، رسول، مقالات تاریخی، الهادی، قم، ۱۳۷۸، ج ۵، ص ۱۱۶.

در مجموع می توان گفت که علت توفیق حزب الله دو چیز است: اولاً: به مبارزه رنگ اسلامی زد، **شعارهای اسلامی** برگزید، جهاد علیه اشغالگران را اعلام نمود، در حقیقت، اساس شکل گیری و مبارزات حزب الله، **ایمان و اعتقاد** بوده است. جایگاه ایمان و اعتقاد در حزب الله بر اصل مبارزه تقدم دارد.

ثانیاً: اعتماد اکثریت مردم لبنان، اعم از شیعه، سنی و مسیحی را به دست آورده و هم اینک، تقریباً تمامی ملت لبنان، حزب الله را به عنوان سالمترین و قابل اعتمادترین جریان سیاسی لبنان تلقی می کنند. در واقع،

[۶۶] رنجبر، مقصود، حزب الله لبنان، تصویری دیگر از انقلاب اسلامی، نگاه حوزه، ش ۱۲۱، ۱۸/۱۱/۱۳۸۲، ص ۵.

بدون اتکا به کشورهای دیگر، مبارزه خود را اداره کرد و آن را به انجام رسانید. هر یک از این دو علت توفیق نیز، برگرفته از انقلاب اسلامی ایران است.

نتیجه

انقلاب اسلامی تلاشی برای زنده کردن خدا در محور حیات انسان و نیز، روشی برای زندگی فراتر از همه اختلافات ملی، قومی و مذهبی بود. به بیان دیگر، انقلاب اسلامی از انقلابهایی است که حرکت و آثارش در چارچوب مرزهای یک کشور خلاصه نمی شود، بلکه دیدگاه فراملی دارد. به همین جهت، بر روی ملتها حساس است و تمایل به فراگیری شدن دارد. بنابراین، بر جنبش های اسلامی سیاسی معاصر تاثیر گذاشته و به آنان جرات و جسارت مبارزه داده است و به آنان می گوید **اسلام** به ملتی خاص تعلق ندارد و هدف آن، نجات محرومان و مستضعفان است. به هر روی، علت تاثیر انقلاب اسلامی بر جنبش های **جهان اسلام** به وجوه مشترکی که بین آن دو وجود دارد، بر می گردد. این وجوه، زمینه ها و بستریهای اختلافی فیما بین را به حداقل رسانده است. **جنبش های اسلامی** به صورت مختلف از انقلاب اسلامی متاثر شده اند، بخشی از این تاثیرپذیری در ابعاد سیاسی و برخی دیگر در ابعاد فرهنگی صورت گرفته است. نتیجه آن که، انقلاب اسلامی چراغ رستگاری و نجات را بر افراشته است، البته این که **مسلمانان**، بویژه جنبش های اسلامی بتوانند از نور این چراغ به **هدایت** و سعادت نایل آیند، به عوامل متعددی بستگی دارد که مهمترین آن، اراده و تلاش آنها در چارچوب اسلام و با الگوگیری از انقلاب اسلامی است.

۱. ↑ فصلنامه راهبرد، ش ۱۲، زمستان ۱۳۷۵، ص ۸.
۲. ↑ مشایخ فریدنی، مجدحسین، اسرار خودی و رموز بی خودی علامه شیخ مجد اقبال لاهوری، انتشارات بنیاد فرهنگ ایران، تهران، ۱۳۵۸، ص ۷۳ مقدمه.
۳. ↑ لاریجانی، مجدجواد، مقولاتی در استراتژی ملی، ترجمه و نشر کتاب، تهران، ۱۳۶۹، ص ۶.
۴. ↑ فصلنامه راهبرد، ش ۱۲، زمستان ۱۳۷۵، ص ۱۰.
۵. ↑ امام خمینی، وصیت نامه سیاسی الهی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۶۸، ص ۷.
۶. ↑ جندی، انور، اسلام و جهان معاصر، ترجمه حمید رضا آذیر، انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۷۱، ص ۲۶۰-۲۵۷.
۷. ↑ امام خمینی، صحیفه نور، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۶۱، ج ۲، ص ۳۳.
۸. ↑ جعفریان، رسول، مقالات تاریخی، الهادی، قم، ۱۳۷۸، ص ۵، ص ۲۳۸.
۹. ↑ جندی، انور، اسلام و جهان معاصر، ترجمه حمید رضا آذیر، انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۷۱، ص ۲۶۰-۲۵۷.
۱۰. ↑ امام خمینی، صحیفه نور، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۶۱، ج ۲، ص ۳۳.
۱۱. ↑ امام خمینی، صحیفه نور، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۶۱، ج ۲، ص ۶.
۱۲. ↑ کدیور، جمیله، رویارویی انقلاب اسلامی و آمریکا، اطلاعات، تهران، ۱۳۷۲، ص ۹۹.
۱۳. ↑ کدیور، جمیله، رویارویی انقلاب اسلامی و آمریکا، اطلاعات، تهران، ۱۳۷۲، ص ۱۰۰.
۱۴. ↑ کدیور، جمیله، رویارویی انقلاب اسلامی و آمریکا، اطلاعات، تهران، ۱۳۷۲، ص ۱۱۴.
۱۵. ↑ امام خمینی، صحیفه نور، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۶۱، ج ۶، ص ۷۶۸.
۱۶. ↑ فصلنامه حضور، ش ۳۴، زمستان ۱۳۷۹، ص ۱۴.
۱۷. ↑ فصلنامه حضور، ش ۳۴، زمستان ۱۳۷۹، ص ۲۴۲.
۱۸. ↑ فصلنامه حضور، ش ۳۴، زمستان ۱۳۷۹، ص ۲۴۵.
۱۹. ↑ امام خمینی، صحیفه نور، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۶۱، ج ۱۱، ص ۴۵.
۲۰. ↑ امام خمینی، صحیفه نور، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۶۱، ج ۱۲، ص ۲۶۲.
۲۱. ↑ امام خمینی، صحیفه نور، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۶۱، ص ۱۲۳.
۲۲. ↑ کیهان، ۱۳۶۹/۹/۲۲، ص ۱۲.
۲۳. ↑ جعفریان، رسول، مقالات تاریخی، الهادی، قم، ۱۳۷۸، ص ۵، ص ۲۳۶.
۲۴. ↑ حسین، کرهرودی، انتفاضة فلسطین، مولود اصول گرایي اسلامی معاصر، فصلنامه علوم سیاسی، سال چهارم، ش ۱۴، تابستان ۱۳۸۰، ص ۱۹۹.
۲۵. ↑ کدیور، جمیله، رویارویی انقلاب اسلامی و آمریکا، اطلاعات، تهران، ۱۳۷۲، ص ۱۰۸.
۲۶. ↑ جعفریان، رسول، مقالات تاریخی، الهادی، قم، ۱۳۷۸، ص ۵، ص ۲۳۷.
۲۷. ↑ جعفریان، رسول، مقالات تاریخی، الهادی، قم، ۱۳۷۸، ص ۵، ص ۲۴۷.
۲۸. ↑ جعفریان، رسول، مقالات تاریخی، الهادی، قم، ۱۳۷۸، ص ۵، ص ۲۳۷.
۲۹. ↑ جعفریان، رسول، مقالات تاریخی، الهادی، قم، ۱۳۷۸، ص ۵، ص ۲۴۷.
۳۰. ↑ جمشیدی، مجدحسین، ارتباط متقابل انقلاب اسلامی ایران و جنبش شیعیان عراق، مجموعه مقالات انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن، نهاد نمایندگی رهبری در دانشگاه‌ها، قم، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۳۹۴-۳۹۱.
۳۱. ↑ انور ابوطه، تاثیر امام خمینی (رحمه‌الله) و انقلاب اسلامی در اندیشه و عملکرد جنبش جهاد اسلامی، ترجمه مهدی سرحدی، فصلنامه حضور، ش ۳۳، پاییز ۱۳۷۹، ص ۹۸۸۰.
۳۲. ↑ جمهوری اسلامی، ۱۳۷۱/۱۱/۴، ص ۸.
۳۳. ↑ دستاوردهای عظیم انقلاب شکوهمند اسلامی ایران در گستره جهان، سازمان ارتباطات فرهنگی، تهران، ج ۲، ص ۴۸۲.
۳۴. ↑ جمعی از نویسندگان، انقلاب اسلامی.
۳۵. ↑ چرایی و چگونگی رخداد آن، نهاد نمایندگی رهبری در دانشگاه‌ها، قم، ۱۳۷۸، ص ۲۱۳.
۳۶. ↑ جمشیدی، مجدحسین، ارتباط متقابل انقلاب اسلامی ایران و جنبش شیعیان عراق، مجموعه مقالات انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن، نهاد نمایندگی رهبری در دانشگاه‌ها، قم، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۳۹۴-۳۹۱.
۳۷. ↑ احمدی، حمید، انقلاب اسلامی ایران و جنبش‌های اسلامی در خاورمیانه عربی، مجموعه مقالات پیرامون جهان سوم، سفیر، تهران، ۱۳۶۹، ص ۱۵۷-۱۱۷.
۳۸. ↑ دستاوردهای عظیم انقلاب شکوهمند اسلامی ایران در گستره جهان، سازمان ارتباطات فرهنگی، تهران، ج ۲، ص ۴۸۲.
۳۹. ↑ کدیور، جمیله، رویارویی انقلاب اسلامی و آمریکا، اطلاعات، تهران، ۱۳۷۲، ص ۱۰۸.
۴۰. ↑ فتحي شقاقی، انتفاضة و طرح اسلامی معاصر، هدی، تهران، ۱۳۷۱، ص ۸۸-۸۷.
۴۱. ↑ فتحي شقاقی، انتفاضة و طرح اسلامی معاصر، هدی، تهران، ۱۳۷۱، ص ۱۱۴.
۴۲. ↑ خسروشاهی، هادی، حرکت‌های اسلامی در فلسطین، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، ۱۳۷۰، ص ۱۴۳.
۴۳. ↑ کدیور، جمیله، رویارویی انقلاب اسلامی و آمریکا، اطلاعات، تهران، ۱۳۷۲، ص ۱۰۸.
۴۴. ↑ جعفریان، رسول، مقالات تاریخی، الهادی، قم، ۱۳۷۸، ص ۵، ص ۲۴۷.
۴۵. ↑ درگاهی، علی عمران، انقلاب اسلامی و بیداری اسلامی در جهان، نیروی مقاومت بسیج، تهران، ۱۳۸۱، ص ۱۵.
۴۶. ↑ حسین، کرهرودی، انتفاضة فلسطین، مولود اصول گرایي اسلامی معاصر، فصلنامه علوم سیاسی، سال چهارم، ش ۱۴، تابستان ۱۳۸۰، ص ۱۹۹.
۴۷. ↑ جعفریان، رسول، مقالات تاریخی، الهادی، قم، ۱۳۷۸، ص ۵، ص ۲۴۷.
۴۸. ↑ حسین، کرهرودی، انتفاضة فلسطین، مولود اصول گرایي اسلامی معاصر، فصلنامه علوم سیاسی، سال چهارم، ش ۱۴، تابستان ۱۳۸۰، ص ۳۰۵.
۴۹. ↑ مبارزان راه خدا، ترجمه علی اندیشه، قومس، تهران، ۱۳۷۲، ص ۱۱۵-۱۱۰.
۵۰. ↑ جمشیدی، مجدحسین، ارتباط متقابل انقلاب اسلامی ایران و جنبش شیعیان عراق، مجموعه مقالات انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن، نهاد نمایندگی رهبری در دانشگاه‌ها، قم، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۳۹۴-۳۹۱.
۵۱. ↑ حسین، کرهرودی، انتفاضة فلسطین، مولود اصول گرایي اسلامی معاصر، فصلنامه علوم سیاسی، سال چهارم، ش ۱۴، تابستان ۱۳۸۰، ص ۳۰۵.
۵۲. ↑ جمهوری اسلامی ۱۳۷۶/۳/۱۲، ص ۸.
۵۳. ↑ جمشیدی، مجدحسین، ارتباط متقابل انقلاب اسلامی ایران و جنبش شیعیان عراق، مجموعه مقالات انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن، نهاد نمایندگی رهبری در دانشگاه‌ها، قم، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۳۹۴-۳۹۱.
۵۴. ↑ حسینی، مهدی، فلسطین و صهیونیسم، مرکز تحقیقات اسلامی سپاه، قم، ۱۳۷۶، ص ۸۱.
۵۵. ↑ دستاوردهای عظیم انقلاب شکوهمند اسلامی ایران در گستره جهان، سازمان ارتباطات فرهنگی، تهران، ج ۲، ص ۴۸۲.
۵۶. ↑ فضل الله، سید مجدحسین، منع استفاده از حجاب در مدارس و ادارات عمومی فرانسه، ترجمه مجد جمعه امینی، پگاه حوزه، ش ۱۲۲، ۱۳۸۲/۱۲/۲، ص ۱۲.
۵۷. ↑ فضل الله، سید مجدحسین، منع استفاده از حجاب در مدارس و ادارات عمومی فرانسه، ترجمه مجد جمعه امینی، پگاه حوزه، ش ۱۲۲، ۱۳۸۲/۱۲/۲، ص ۱۲.
۵۸. ↑ جمشیدی، مجدحسین، ارتباط متقابل انقلاب اسلامی ایران و جنبش شیعیان عراق، مجموعه مقالات انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن، نهاد نمایندگی

- رهبری در دانشگاه‌ها، قم، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۳۹۴-۳۹۱.
۵۹. ↑ جعفریان، رسول، مقالات تاریخی، الهادی، قم، ۱۳۷۸، ج ۵، ص ۲۴۷.
۶۰. ↑ رنجبر، مقصود، حزب الله لبنان، تصویری دیگر از انقلاب اسلامی، پگاه حوزه، ش ۱۲۱، ۱۸/۱۱/۱۳۸۲، ص ۵.
۶۱. ↑ دستاوردهای عظیم انقلاب شکوهمند اسلامی ایران در گستره جهان، سازمان ارتباطات فرهنگی، تهران، ج ۲، ص ۴۸۲.
۶۲. ↑ رنجبر، مقصود، حزب الله لبنان، تصویری دیگر از انقلاب اسلامی، پگاه حوزه، ش ۱۲۱، ۱۸/۱۱/۱۳۸۲، ص ۵.
۶۳. ↑ رنجبر، مقصود، حزب الله لبنان، تصویری دیگر از انقلاب اسلامی، پگاه حوزه، ش ۱۲۱، ۱۸/۱۱/۱۳۸۲، ص ۵.
۶۴. ↑ کدیور، جمیله، رویارویی انقلاب اسلامی و آمریکا، اطلاعات، تهران، ۱۳۷۲، ص ۱۰۸.
۶۵. ↑ جعفریان، رسول، مقالات تاریخی، الهادی، قم، ۱۳۷۸، ج ۵، ص ۱۱۶.
۶۶. ↑ رنجبر، مقصود، حزب الله لبنان، تصویری دیگر از انقلاب اسلامی، پگاه حوزه، ش ۱۲۱، ۱۸/۱۱/۱۳۸۲، ص ۵.

منبع

سایت حوزه نت، برگرفته از مقاله «انقلاب اسلامی».

رده‌های این صفحه : [انقلاب اسلامی](#) | [تاریخ ایران](#)